

Državni izpitni center

M 0 8 2 5 2 1 1 3

JESENSKI IZPITNI ROK

SOCIOLOGIJA

NAVODILA ZA OCENJEVANJE

Četrtek, 28. avgust 2008

SPLOŠNA MATURA

Moderirana različica

IZPITNA POLA 1**ESEJSKE NALOGE (splošna ocenjevalna shema)**

-
- 0–5 ni razviden sociološki uvid v problem; navaja nekaj ugotovitev, dejstev, informacij, ki niti niso toliko pomembni za analizo, razlago ali razpravo o problemu;
-
- 6–9 delno opredeli problem; navaja nekaj dejstev, ugotovitev in informacij ter na njihovi osnovi delno že oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema;
-
- 10–13 opredeli problem; navaja dejstva, ugotovitve, informacije; na osnovi navedenih podatkov oblikuje sklepe, pomembne za analizo problema, in jih že delno argumentira;
-
- 14–17 jasno opredeli problem; navaja ugotovitve, dejstva, informacije; na njihovi osnovi oblikuje sklepe in jih argumentira glede na poznavanje sociološke problematike; v argumentacijo vključuje sociološko terminologijo in kaže poznavanje za analizo problema bistvenih socioloških teorij;
-
- 18–20 jasno opredeli problem; navaja podatke, informacije, dejstva; te med seboj povezuje, oblikuje sklepe in jih celovito argumentira; v argumentaciji izkazuje poznavanje sociološke terminologije in za analizo problema poglobljenih teorij; ugotovitve širše povezuje; navaja tudi izvirne poglede na problematiko.
-

Ocenjevalec upošteva tudi jezikovno oblikovanost besedila. Če meni, da problem ni predstavljen jezikovno ustrezno, lahko zmanjša skupni seštevek za največ 5 točk.

IZPITNA POLA 1**DODATNA NAVODILA ZA OCENJEVANJE ESEJSKIH NALOG**

1. **Primerjajte delovanje in učinkovitost formalnega in neformalnega družbenega nadzora.** (V odgovoru opredelite družbeni nadzor in njegove funkcije, predstavite obe njegovi obliki ter izpostavite sorodnosti in razlike. V odgovor vključite katero od razlag/teorij odklonskosti, ki se ukvarjajo s problemi družbenega nadzora.)

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20 točk) v primerjavi:

- opredeliti družbeni nadzor,
- predstaviti njegove **funkcije**,
- predstaviti **formalni** in **neformalni** družbeni nadzor,
- ugotoviti sorodnosti in razlike,
- upoštevati **možnost povezave s katero od razlag/teorij** družbene odklonskosti (npr. teorijo etiketiranja, konfliktnimi teorijami).

Pri ocenjevanju upoštevamo splošna navodila za ocenjevanje esejskih odgovorov.

2. »Glede na opredelitev, ki jo podaja Bell-Fialkoff, je 'etnično čiščenje' oblika razseljevanja prebivalstva, ki kot politika države teži k izgonu velikega števila oseb ter premikom prebivalstva. Spekter sorodnih pojavov se na eni strani začneja z 'genocidom' ter na drugi zaključuje s komaj zaznavnimi pritiski, ki ljudi silijo v emigracije.«

(Mežnarič, S. (2003): Prisilne migracije v letu 2002: zapuščina devetdesetih. V Pajnik, M., in Zavratnik Zimic, S. (ur.): Migracije – Globalizacija – Evropska unija/Migration – Globalization – European Union, EU Monitor, Mirovni inštitut, Ljubljana, str. 134)

Razpravljajte o etnocidu in genocidu kot politikah »čiščenja« nacionalnega ozemlja. V razpravo vključite konkretne primere iz preteklosti in sedanjosti.

Kandidati/kandidatke v svoj odgovor za najvišje število točk (18–20) vključijo:

- **opredelitev** etnocida in genocida,
- povezavo obeh politik/ravnanja z idejami **etnocentrizma** in **etnonacionalizma**,
- umestitev v pojave etnične stratifikacije,
- vključitev **konkretnih primerov** v argumentacijo (najmanj dveh različnih).

Pri ocenjevanju upoštevamo splošna navodila za ocenjevanje esejskih odgovorov.

3. **Razpravljajte o vključenosti žensk v politiko.**

(V odgovor vključite kratek pregled boja žensk za politične pravice, pojasnite pomembnost sodelovanja žensk v politiki, predstavite ovire za večje sodelovanje žensk v politiki in navedite, s katerimi ukrepi poskušajo nekatere moderne države povečati zastopanost žensk v politiki.)

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v odgovor vključiti:

- opredelitev neenakosti med spoloma,
- pojasnitev **vrokov za nizko udeležbo** žensk v javnem življenju in na področju politike (moškosrediščna kultura, predsodki in stereotipi, vpliv socializacije, medijske reprezentacije žensk in moških itd.),
- pojasnitev **pomena sodelovanja žensk** na področju politike,
- predstavitev **boja žensk za enake pravice** (npr. boj za volilno pravico), pomen **feminizma** itd.,
- **državne (zakonske) ukrepe** za večjo udeležbo žensk v javnem in političnem življenju: ustvarjanje enakih možnosti na vseh področjih družbenega življenja (npr.: starševski dopust, volilne kvote ...)
- itd.

Pri ocenjevanju upoštevamo splošna navodila za ocenjevanje esejskih odgovorov.

4. **Analizirajte vrednote in norme kot ključni sestavini kulture. Obravnavo povežite z vprašanji kulturne pluralnosti, kulturnega relativizma in etnocentrizma.**

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) v svoj odgovor vključiti:

- **opredelitev vrednot in norm** ter njihovih družbenih funkcij,
- predstavitev vrednot in norm kot **kulturno specifičnih**,
- **razlago etnocentrizma in kulturnega relativizma** kot dveh različnih odnosov do razlik med kulturami,
- **kulturno pluralnost** kot heterogenost/raznolikost posameznih družb (dominantna kultura, manjšinske kulture, subkulture itd.),
- opredelitev kulturne različnosti in **hierarhije** kultur
- itd.

Pomembno ni le navajanje in opisovanje posameznih elementov, temveč tudi smiselnost in celovitost odgovora.

Pri ocenjevanju upoštevamo splošna navodila za ocenjevanje esejskih odgovorov.

5. **Analizirajte povezanost med modernizacijo in ekološkimi problemi.**

(V odgovor vključite opredelitev modernizacije in razlago tistih njenih razsežnosti, ki so najbolj neposredno povezane z ekološkimi problemi; predstavite vsaj dva konkretna ekološka problema.)

Kandidati/kandidatke morajo za najvišje število točk (18–20) vključiti v odgovor naslednje elemente:

- **opredelitev modernizacije** (vsebinsko, časovno in prostorsko/geografsko),
- izpostaviti nekatere njene razsežnosti, ki so najbolj neposredno vplivale na okolje (npr. **industrializacija in tehnološki razvoj**, **kapitalistični** ekonomski sistem, **urbanizacija** itd.),
- analizirati vpliv/povezanost teh razsežnosti z ekološko problematiko,
- predstaviti vsaj **dva konkretna ekološka problema** v povezavi z vplivom modernizacije (npr. učinek tople grede, tanjšanje ozonske plasti itd.).

Pri ocenjevanju upoštevamo splošna navodila za ocenjevanje esejskih odgovorov.

IZPITNA POLA 2**I. DELO IN PROSTI ČAS**

1. *Navedite dva načina zbiranja podatkov o brezposelnosti. (1 točka)*

Registrirana brezposelnost (0,5 točke) in **brezposelnost po metodi ILO** (0,5 točke).

2. *Kratko predstavite oba navedena načina zbiranja podatkov o brezposelnosti. (3 točke)*

Pri **registrirani brezposelnosti** štejemo med brezposelne vse, ki so **prijavljeni na ustreznih zavodih** oziroma institucijah ali pa **prejemajo denarna nadomestila**, po **metodi ILO** pa se brezposelnost ugotavlja z **anketiranjem** in med brezposelne uvršča tiste, ki so **brez plačane zaposlitve**, so (v dveh tednih) **pripravljeni začeti opravljati neko plačano delo**, so (v zadnjih štirih tednih) **aktivno iskali delo** ali **čakajo, da začnejo delo**.

Kandidati/kandidatke dobijo za celovit odgovor 3 točke ali ustrezno manj.

3. *Vir A prikazuje gibanje brezposelnosti v Sloveniji. Navedite in kratko pojasnite dva vzroka za naraščanje brezposelnosti v Sloveniji konec osemdesetih in v devetdesetih letih 20. stoletja. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke navedejo in pojasnijo dva izmed naslednjih vzrokov:

- **gospodarsko krizo**, povezano s preходом v tržno gospodarstvo,
- **izgubo trga** z območja nekdanje Jugoslavije,
- **nizko konkurenčnost** delovno intenzivnih podjetij na svetovnem trgu,
- **zakonodajo**, ki je odpravila obdobje varne zaposlitve,
- problem **izobrazbene strukture** prebivalcev Slovenije,
- **zmanjševanje moči sindikatov**,
- **globalizacijo** gospodarstva
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno navedbo in pojasnitev enega vzroka 1,5 točke, skupaj največ 3 točke.

4. *Predstavite dva ukrepa države za blažitev posledic brezposelnosti. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko predstavijo naslednje ukrepe:

- **denarne pomoči**: nadomestilo za brezposelnost, otroški dodatek, subvencije itd.,
- **javna dela**,
- **izobraževanje in prekvalifikacijo** brezposelnih oseb,
- ukrepe za **zaposlovanje invalidov**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo enega ukrepa 1 točko, za predstavitev pa še 0,5 točke. Skupaj lahko dobijo največ 3 točke.

5. *Kratko razložite v viru B prikazane grafične podatke, tako da ugotovite, kaj prikazujejo in kateri problem je izpostavljen. (1 točka)*

Graf prikazuje **razlike v brezposelnosti med moškimi in ženskami** v letu 2005 (0,5 točke), kaže na **večjo stopnjo brezposelnosti žensk** (0,5 točke).

6. *Katere druge socialne kategorije so še pogosto brezposelne? Navedite dve in kratko pojasnite vzroke za njuno večjo brezposelnost. (3 točke)*

Pogosteje so brezposelni:

- **iskalci prve zaposlitve,**
- **starejše osebe,**
- **invalidi,**
- **priseljenci,**
- **nizko kvalificirane osebe**
- **itd.**

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno navedbo in kratko pojasnitev 1,5 točke (navedba 0,5 točke, pojasnilo 1 točka), skupaj največ 3 točke.

7. *Kaj je značilno za sezonsko brezposelnost? (2 točki)*

Sezonska brezposelnost je **posledica nihanja v proizvodnji**, lahko je vezana na **letni čas** (kmetijstvo, turizem itd.). **Podjetja se prilagodijo** temu nihanju z najemanjem in odpuščanjem delavcev in delavk.

Kandidati/kandidatke dobijo za ustrezno pojasnitev 2 točki, sicer ustrezno manj.

8. *Pojasnite enega od vzrokov strukturne brezposelnosti. (1,5 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo in pojasnijo vpliv:

- tehnološkega razvoja,
- globalizacije,
- političnih sprememb v neki družbi
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za navedbo enega od vzrokov 1 točko, za pojasnitev pa še 0,5 točke.

II. DRUŽBENA NEENAKOST IN GIBLJIVOST

1. *Opredelite družbene sloje in kratko pojasnite določnice družbene slojevitosti. Pomagajte si z virom A. (4 točke)*

Družbeni sloji so skupine ljudi, ki so med seboj v **hierarhičnem razmerju** (1 točka). Razlikujejo se po **ekonomskem stanju, ugledu in družbeni moči**.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako pravilno navedeno določnico 0,5 točke, skupaj največ 1,5 točke, za pojasnitev posamezne določnice še 0,5 točke, skupaj največ 1,5 točke.

2. *Katera oblika družbene slojevitosti je nadomestila slojevitost fevdalne družbe? Pomagate si lahko z virom B. (1 točka)*

Družbeni razredi (1 točka).

3. *Opišite bistvene značilnosti oblike družbene slojevitosti, ki ste jo navedli v svojem odgovoru na 2. vprašanje. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navajajo naslednje značilnosti družbenih razredov:

- temeljijo na pridobljenem statusu,
- vpliv pripisanega statusa je bistveno manjši,
- je odprt sistem slojevitosti/omogoča mobilnost med sloji,
- trajnost/reprodukcijo si zagotavlja z ideologijo
- itd.

Kandidati/kandidatke v svoj odgovor vključijo tri značilnosti, za vsako ustrezno vključeno značilnost dobijo 1 točko, skupaj največ 3 točke. Pri ocenjevanju upoštevamo tudi vsebinsko ustrezne opisne formulacije.

4. *Primerjajte oba tipa slojevitosti (fevdalnega in tistega, ki ste ga navedli v odgovoru na 2. vprašanje), tako da vključite dve razliki in eno sorodnost med njima. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navajajo naslednje razlike:

- stanovska družba je **zaprti tip**, razredna **odprti tip** slojevitosti,
- stanovski sistem temelji na **pripisanem**, razredni na **pridobljenem statusu**,
- **razlike** med stanovi so zavarovane/**legitimirane formalno-pravno**, tudi religiozno, razlike med razredi pa **ideološko**/neformalno
- itd.

in sorodnosti:

- v obeh primerih gre za **razslojeni družbi**,
- obe zagotavljata sorazmerno trajnost, **reprodukcijo družbenih razlik**,
- vzpostavljata **mehanizme za legitimiranje** družbenih razlik
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako ustrezno navedeno razliko 1 točko, skupaj največ 2 točki, za eno navedeno sorodnost pa 1 točko. Skupaj lahko dobijo največ 3 točke.

5. *Kratko predstavite Webrovo teorijo družbene slojevitosti. (Vir C) (4,5 točke)*

Webrova teorija družbene slojevitosti upošteva delitev slojev glede na **več dimenzij/določnic**:

- **ekonomski položaj**, glede na katerega se oblikujejo **razredi**,
- **družbeni ugled/prestiž**, glede na katerega se oblikujejo **statusne skupine**,
- **družbeno moč**, glede na katero se oblikujejo **statusne skupine**.

Kandidati/kandidatke dobijo po 1 točko za vsako vključeno in ustrezno pojasnjeno dimenzijo (skupaj 3 točke); še 1,5 dobijo za smiselno oblikovan odgovor, v katerem poudarijo, da je družbena slojevitost večdimenzionalna in da je povezanost med določnicami **kompleksna**.

6. *Navedite in kratko predstavite eno od razlik med Marxovo in Webrovo teorijo družbene slojevitosti. (2 točki)*

Najpomembnejše razlike med teorijama so razvidne iz tega, da Webrova razlaga upošteva **več kompleksno povezanih določnic družbene slojevitosti** od Marxove in **zavrača revolucijo** kot možnost za odpravo razredne družbe oziroma je skeptična do nje.

Kandidati/kandidatke lahko ugotovitve o razlikah v svojih odgovorih oblikujejo tudi opisno oziroma navedejo še katero drugo poleg zgoraj navedenih, če jo poznajo. Za vsako ustrezno predstavljeno razliko dobijo 2 točki.

III. RELIGIJA

1. *Opreделите »sveto« in »posvetno«, ki ju omenja vir A. (3 točke)*

V religijah se »sveto« kaže kot nekaj **izjemnega**, nevsakdanjega itd., ki pri verujočih **vzbuja spoštovanje**, pa tudi **strah**. V človeku lahko vzbudi tudi **občutke lastne majhnosti**, nezadostnosti itd. (2 točki za ustrezen odgovor, sicer manj). »Posvetno« je **običajno**, vsakdanje in poznano (1 točka za ustrezen odgovor).

2. *Kaj je z vidika neke religije lahko »sveto«? Kratko predstavite dva različna konkretna primera. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke lahko kratko predstavijo:

- **kraj** oziroma mesto (npr. Meka, Jeruzalem),
- **predmet** (npr. kruh, vino pri krščanski maši, svete knjige, posoda),
- **žival** (npr. sveta krava v Indiji),
- **oseba** (npr. Jezus, Mohamed),
- **zgradbe** (npr. cerkev, sinagoga)
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsak ustrezen predstavljen primer po 1 točko, skupaj 2 točki.

3. *Pojasnite dve funkciji obredov ali ritualov. (Vir B) (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko v odgovoru pojasnijo naslednje:

- ljudje z obredi **vzpostavljajo odnos z »nadnaravnim«**, kar vključuje čaščenje, zahvaljevanje, prošnje za pomoč itd.,
- poskušajo dati dogodkom, ki jih imajo za pomembne, prelomne itd. pečat nečesa **vzvišenega, izjemnega**, pa tudi **obvladanega**,
- v skupinskih obredih se ustvarjajo občutki povezanosti, pripadnosti širši skupnosti itd., obredi tako delujejo povezovalno (**integrativno**).

Kandidati/kandidatke dobijo za pojasnjena dva izmed zgoraj navedenih vidikov oziroma funkcij obredov skupaj 3 točke, za vsakega po 1,5 točke, za pomanjkljive odgovore pa ustrežno manj.

4. *Skozi katere vsebinske prvine se še kaže religija (poleg verskega ravnanja)? Navedite in kratko pojasnite dve. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navedejo in pojasnijo dve izmed naslednjih vsebinskih prvini:

- versko pripoved,
- verske dogme,
- versko doživetje (izkustvo, čustvovanje),
- etično razsežnost religij.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako navedeno prvino po 1 točko, skupaj 2 točki, za vsako ustrezen pojasnitev pa še po 1 točko, skupaj 2 točki.

5. *Civilna religija in verski fundamentalizem, o katerih govori vir C, sta kazalca nekega širšega družbenega procesa na področju religije. Katerega? (1 točka)*

Revitalizacije religij (1 točka).

6. *Navedite še tri druge kazalce tega pojava, ki ste ga navedli v odgovoru na 5. vprašanje. (1,5 točke)*

Nova religijska gibanja, oživljanje ljudske religioznosti, naraščanje udeležbe pri verskih obredih itd. (po 0,5 točke za vsak naveden kazalec, skupaj 1,5 točke).

7. *Kratko predstavite dva pojava, ki ju opredeljujemo kot civilno religijo. (3 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko kratko predstavijo različne **ideologije** (npr. nacionalizem in sakralizacijo naroda, komunizem kot ideologijo), **čaščenje državnih simbolov, selektivno uporabo religioznih simbolov** v sicer sekularnem političnem življenju itd. Za vsak ustrezno predstavljen pojav dobijo 1,5 točke, skupaj 3 točke.

IV. MODERNIZACIJA

1. *Modernizacija je kompleksen družbeni proces. Navedite dve kulturni spremembi, ki sta povezani z njo. (2 točki)*

Sekularizacija, kulturni pluralizem, usmerjenost v prihodnost itd.

Kandidati/kandidatke dobijo po 1 točko za vsako navedbo, skupaj največ 2 točki.

2. *Karl Marx je poudarjal, da je bistveni vidik moderne družbe komodifikacija oziroma poglobljenje. Razložite pomen tega pojma. Pomagate si lahko z virom A. (2 točki)*

Naravo blaga dobijo vsi izdelki in storitve, ki so namenjeni prodaji na trgu in ustvarjanju dobička (1 točka). **Tudi delovna sila** (ljudje) ima naravo blaga (1 točka).

3. *Predstavite še eno značilnost Marxovega pojmovanja moderne družbe. (2 točki)*

Kandidati/kandidatke predstavijo eno od naslednjih značilnosti:

- moderna družba je **kapitalistična**, proizvodnjo usmerja težnja po **dobičku**,
- **reinvestiranje dobička** zagotavlja **razširjeno reprodukcijo** kapitalizma,
- kapitalistična družba je po svoji naravi **konfliktna**,
- je **razredna družba**,
- Marx poudarja **izkoriščanje** in **razredni boj**.

Kandidati/kandidatke dobijo za eno ustrezno predstavljeno značilnost 2 točki.

4. *Z zgodnjim obdobjem industrializacije evropskih družb so povezane tudi pomembne demografske spremembe. Poimenujte jih in predstavite njihove značilnosti. (3 točke)*

To je začetek oziroma **prva stopnja demografskega prehoda** (1 točka).

Padanje smrtnosti ob visoki stopnji rodnosti vodi k **pospešeni rasti prebivalstva** (2 točki).

5. *Pojasnite trditev, da je bilo preganjanje čarovnic v poznem srednjem in zgodnjem novem veku povezano s težnjo vladajočih razredov po usmerjanju demografskih gibanj. (3 točke)*

Zmanjšanje evropskega prebivalstva v 14. stoletju – **zmanjševanje delovne sile; ženske**, ki se tradicionalno **ukvarjajo s kontrolo rojstev**, so obtožene čarovništva; **posledica** je upad znanja, potrebnega za kontrolo rojstev, in **postopno povečevanje prebivalstva**.

Kandidati/kandidatke dobijo za celovit odgovor 3 točke, za delno ustreznega pa manj.

6. *Kateri racionalni preudarki usmerjajo ljudi v modernih družbah, ko se odločajo o številu potomcev? Navedite tri in jih povežite v smiseln odgovor. (4 točke)*

Kandidati/kandidatke v svojem odgovoru lahko navajajo:

- blaginja se pretaka od **starejših k mlajšim**,
- starejša generacija dobiva manj, kakor vlaga,
- **dolga doba izobraževanja otrok**,
- **prepoved zaposlovanja otrok**,
- **odgovornost za (bodoči) status otrok**
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako posamično ustrezno navedbo po 1 točko, skupaj največ 3 točke. Če ustrezno povežejo navedbe v smiseln in celovit odgovor, dobijo še 1 točko, skupaj za odgovor največ 4 točke.

7. *Navedite tri razloge, zaradi katerih v državah »tretjega« sveta zniževanja smrtnosti ne spremlja enako hitro zniževanje rodnosti. (1,5 točke)*

Kandidati/kandidatke lahko navajajo:

- nizke stroške vzdrževanja otrok,
- pričakovane ekonomske koristi od otrok,
- kulturne razloge,
- nepoznavanje učinkovitega nadzora rojstev,
- visoko smrtnost otrok
- itd.

Kandidati/kandidatke dobijo za vsako navedbo po 0,5 točke, skupaj največ 1,5 točke.